

Сторінки історії астрономії в Одесі:

Покровський Костянтин Доримедонтович (до 155 річниці з дня народження)

Укладач: Купріянова Н. М.

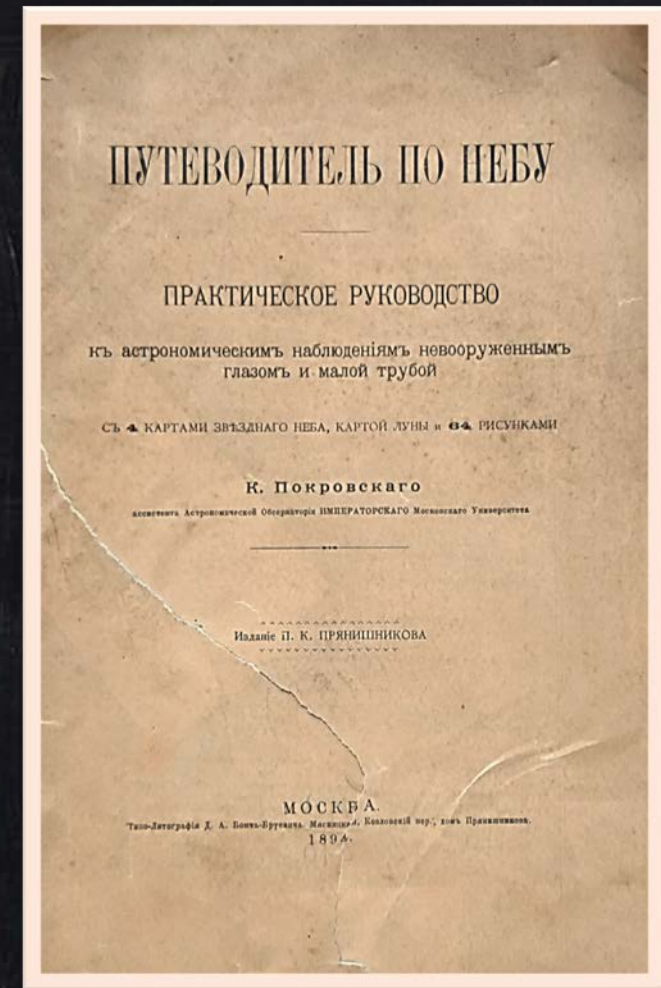
Народився 23 (11) травня 1868 р. у Нижньому Новгороді, у сім'ї священника. У 1887 р. закінчив нижньогородську гімназію. У 1891 р. закінчив математичне відділення фізико-математичного факультету Московського університету. Після закінчення працював асистентом в Астрономічній обсерваторії того ж університету.

- ✓ З 1890 по 1895 р. завідував приватною обсерваторією О. Швабе.
- ✓ У 1893 р. був відряджений до Пулковської обсерваторії, де займався в астронома Р. Ромберга.
- ✓ 1895 р. обраний на посаду астронома-спостерігача Юр'ївського університету з дорученням спостережень на меридіанному колі.
- ✓ У 1896 р. почав читати лекції з астрономії та математики.
- ✓ У 1898 р. був відряджений за кордон, де займався головним чином у Обчислювальному інституті у Берліні.

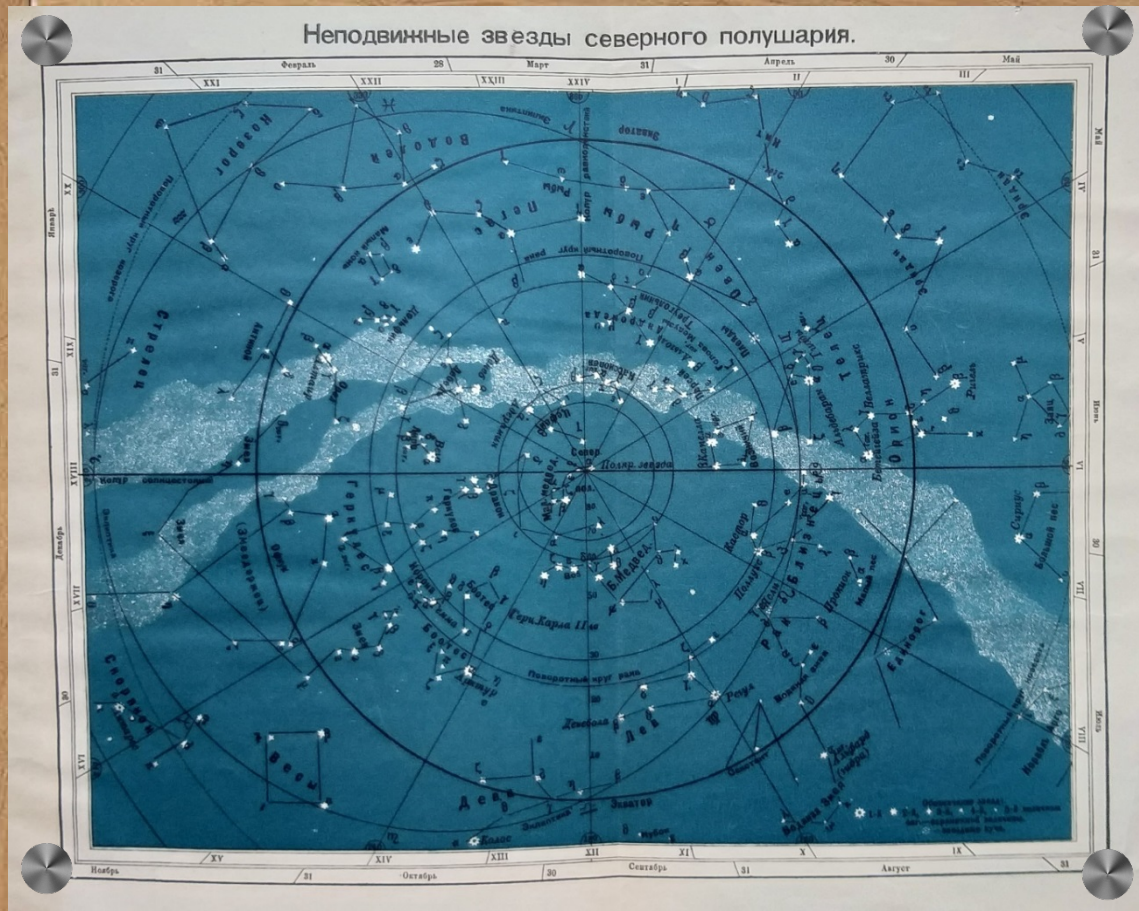

У 1894 р. вийшов знаменитий «Путівник по небу. Практичне керівництво до астрономічних спостережень неозброєним оком і малою Трубою». Це ледве не перше вітчизняне видання, призначене для аматорів астрономії. Воно витримало чотири видання, було підготовлене п'ятье, але публікації завадила Друга світова війна. Зоряним атласом К. Д. Покровського користувалася не одна генерація астрономів-професіоналів і аматорів.

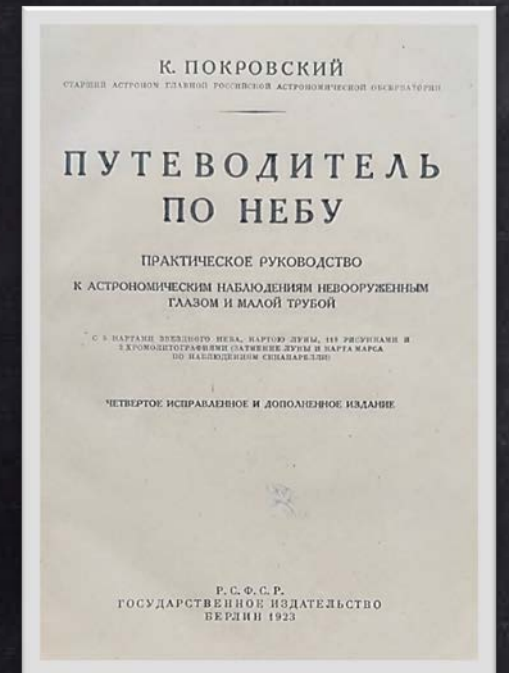
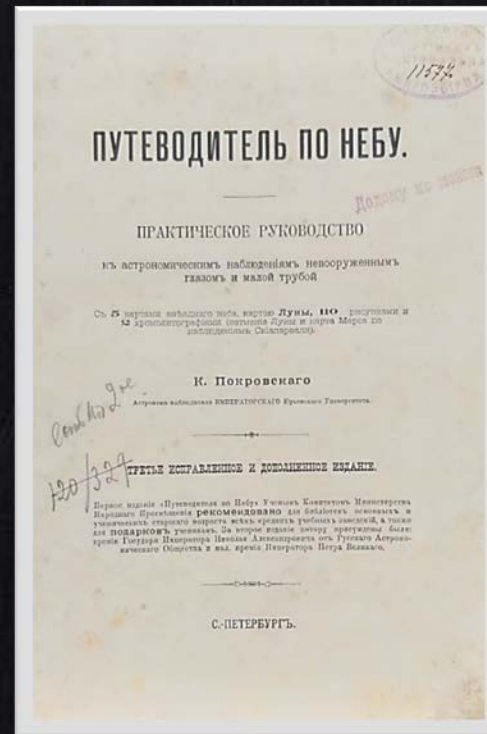

Покровский К. Д. Путеводитель по небу. Практическое руководство к астрономическим наблюдениям невооруженным глазом и малой трубой с 4 картами звездного неба, картой луны 64 рисунками / К. Д. Покровский. – М. : типо-литогр. Д. А. Бонч-Брусевича, 1894. – 195 с.
Шифр: 119/510

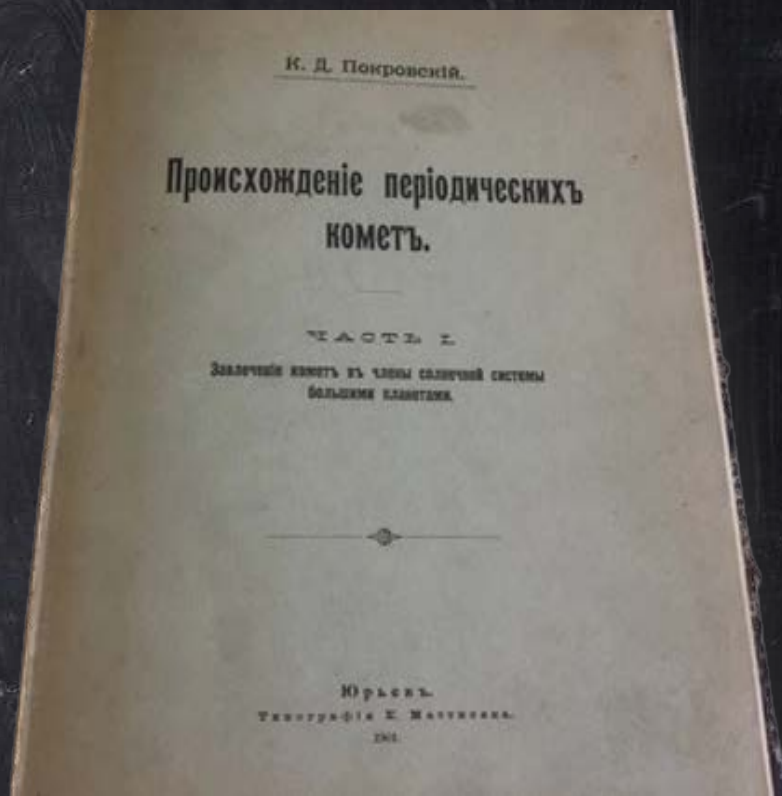

Покровский К. Д. Путеводитель по небу. Практическое руководство к астрономическим наблюдениям невооруженным глазом и малой трубой с 5 картами звездного неба, картою Луны, 110 рисунками и 2 хромофотографиями (затмение Луны и карта Марса по наблюдениям Скиапарелли) / К. Д. Покровский. – 3-е исп. и доп. изд. – СПб., 1906. – 313 с. Шифр: 120/366

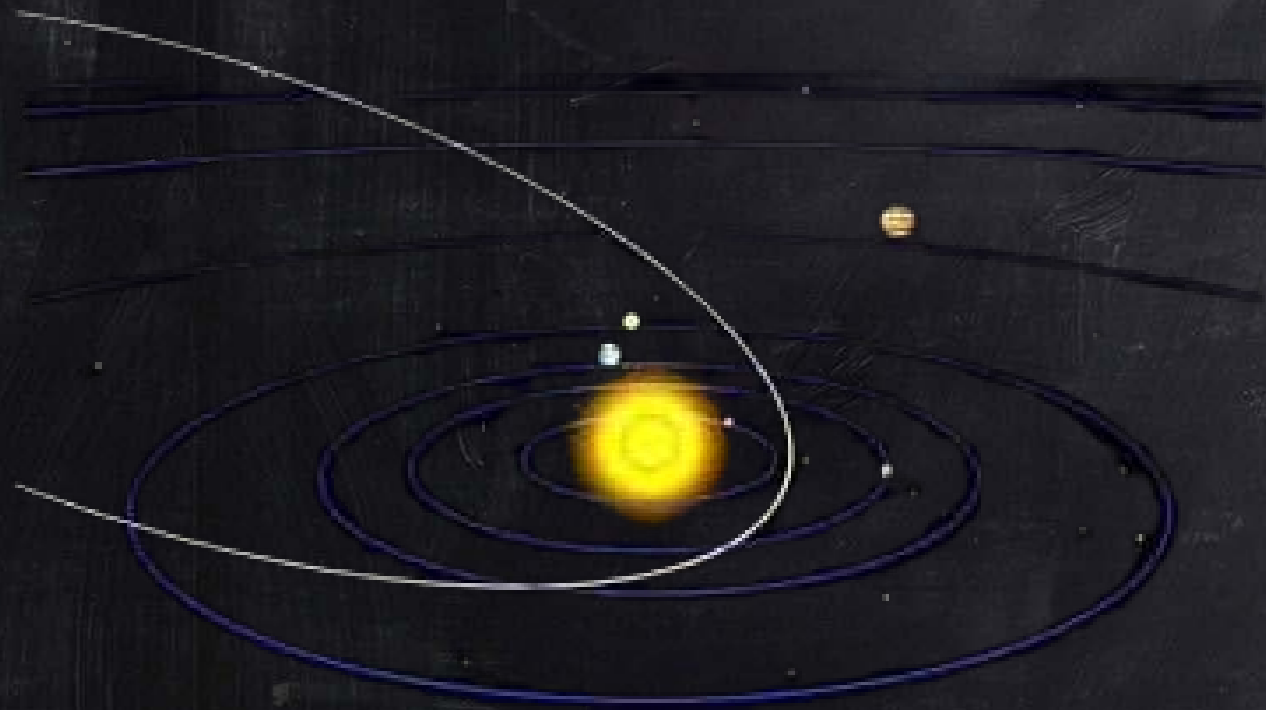

Покровский К. Д. Путеводитель по небу. Практическое руководство к астрономическим наблюдениям невооруженным глазом и малой трубой с 5 картами звездного неба, картою Луны, 110 рисунками и 2 хромофотографиями (затмение Луны и карта Марса по наблюдениям Скиапарелли) / К. Д. Покровский. – 4-е испр. и доп. изд. – Берлин : Гос. изд-во, 1923. – 262 с. Шифр: 118/324

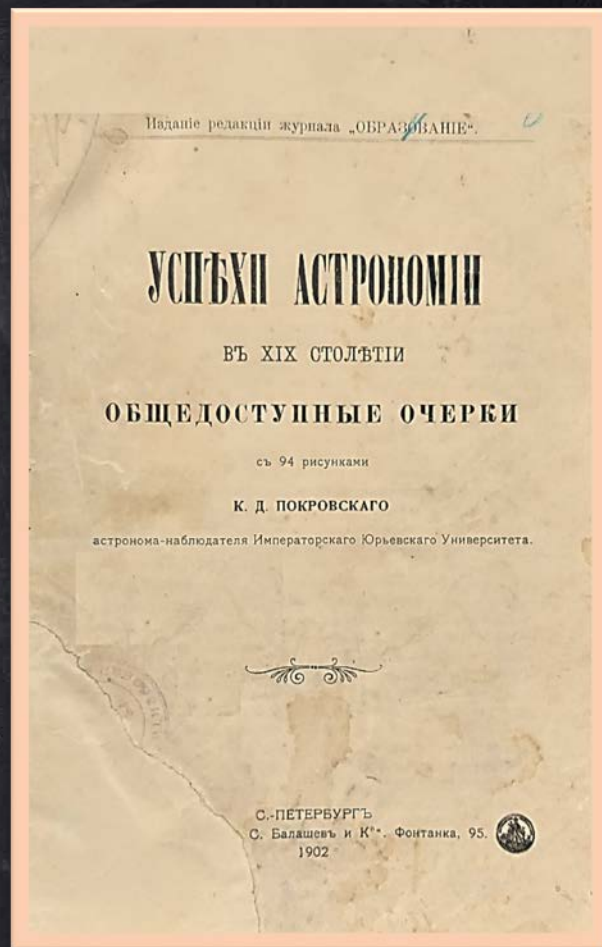

У 1902 р. захищає дисертацію "Походження періодичних комет. Ч. 1: Залучення комет у члени Сонячної системи" та здобув ступінь магістра астрономії.

Покровский К. Д. Происхождение периодических комет. Ч. I : Завлечение комет в члены Солнечной системы / К. Д. Покровский. – Юрьев : тип. К. Маттисена, 1901. – 307 с.

Мета видання - відзначити найголовніші моменти історії астрономії за XIX століття. Нариси складені автором на основі публічних лекцій, прочитаних ним у 1900 р. Книга містить 94 малюнки та алфавітний покажчик. Вона була відзначена позитивною рецензією Всеволода Стратонова.

Всеволод Вікторович Стратонов (1869–1938) – астрофізик, професор (1918), декан фізико-математичного факультету МДУ, засновник і директор Астрофізичного інституту (у 1923 р. перейменованій на ДАФІ). У 1922 р. був висланий з СРСР разом з великою групою вчених і останні роки життя жив у Празі.

Покровский К. Д. Успехи астрономии в XIX столетии. Общедоступные очерки с 94 рисунками / К. Д. Покровский. – СПб. : С. Балашев и К, 1902. – 276 с.
Шифр: 118/332

- ❖ У 1907 р. обраний на посаду екстраординарного професора Юр'ївського університету кафедри астрономії.
- ❖ У 1908 р. призначений завідувачем Астрономічної обсерваторії університету.
- ❖ У 1904 р., 1907 р. та 1910 р. був відряджений за кордон з науковою метою.

Приділяв увагу К. Д. Покровський і історії астрономії, йому належать життєписи деяких видатних діячів вітчизняної астрономії, опис діяльності Пулковської і Одеської обсерваторій.

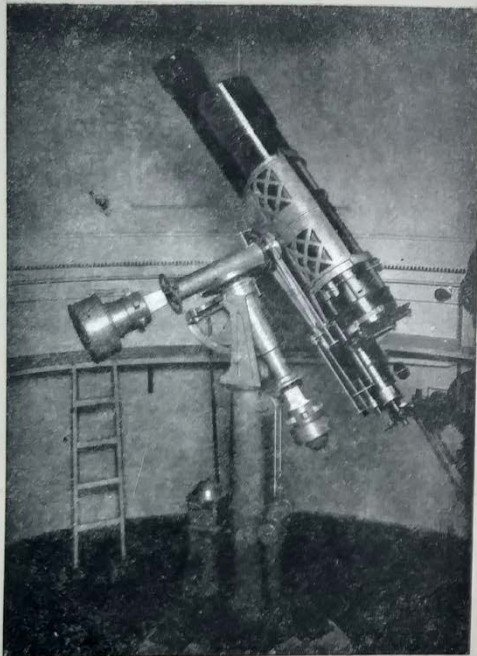

Рис. 8. Бредихинский астрограф.

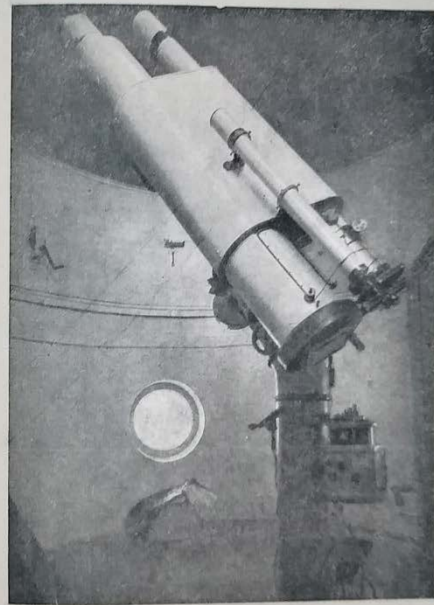

Рис. 9. Зонный астрограф.

Покровский К. Д. Пулковская обсерватория / К. Д. Покровский. – Л.; М.: Гос. техн.-теорет. изд-во, 1933. – 32 с. Шифр: 118/3735

Покровскій К. Д. Краткий учебник космографіи с 97 рисунками и картой звездного неба / К. Д. Покровскій. – 3-е изд. – Киев : изд. Пироговскаго тов-ва, 1914. – 112 с.
Шифр: 119/127

У 1911 р. у Києві побачив світ "Короткий підручник космографії" К. Д. Покровського. У передмові до підручника автор, закликаючи до наочного викладання космографії, писав: "Не треба великих математичних формул, строгих розрахунків, складних креслень, не треба навіть стінних таблиць та глобуса, ведіть краще учнів прямо під відкрите небо, покажіть їм безпосередньо те, що є в природі...". Підручник містив 97 ілюстрацій та карту зоряного неба. Видання було рекомендоване як навчальний посібник для жіночих гімназій, інститутів, духовних семінарій та жіночих духовних училищ. Підручник був популярним на початку ХХ ст. і неодноразово перевидавався

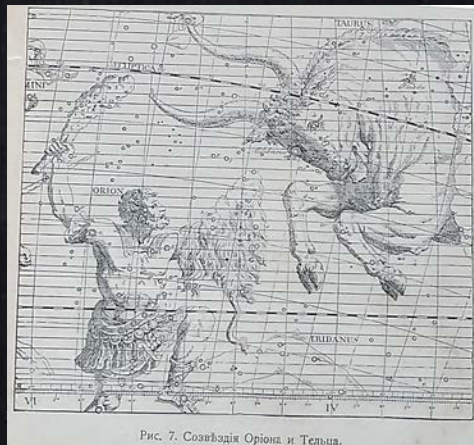

Рис. 7. Созвѣздія Оріона и Тельца.

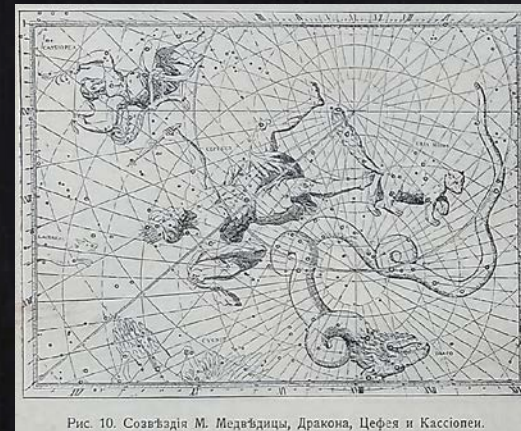

Рис. 10. Созвѣздія М. Медвѣдицы, Дракона, Цефея и Кассіопеи.

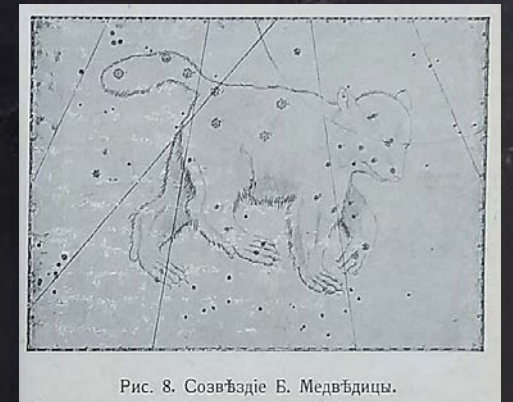
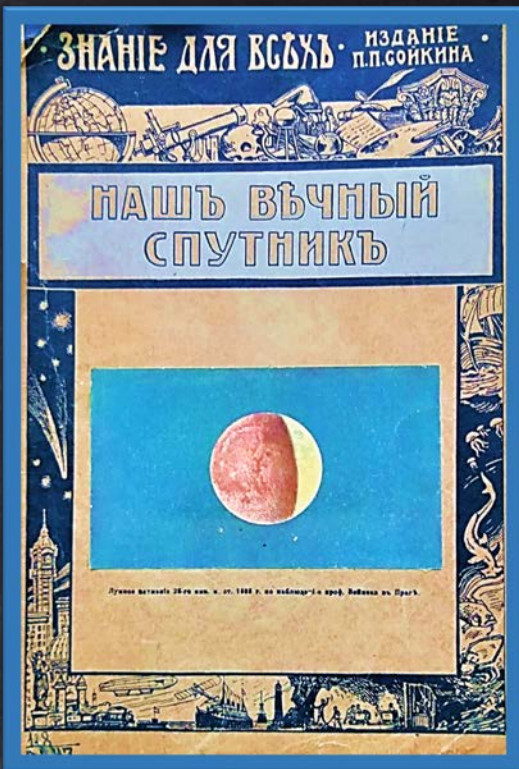

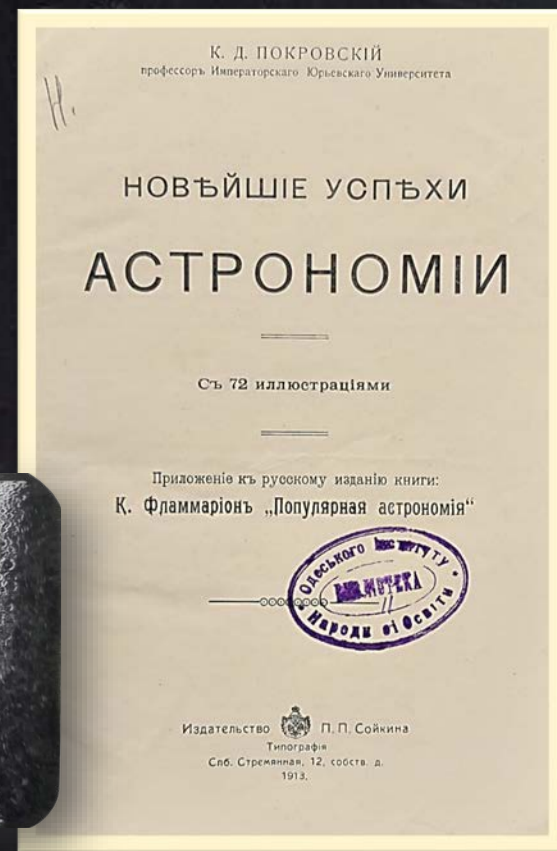
Рис. 8. Созвѣздіе Б. Медвѣдицы.

Покровский К. Д. Наш вечный спутник / К. Д. Покровский. – СПб. : П. П. Сойкин, 1913. – 32 с. – (Знание для всех).

Шифр: 118/2247

«Нашъ вѣчный спутникъ» – науково-популярна робота К. Д. Покровського, вона присвячена розповіді про Місяць. Нарис був опублікований у 1913 р. у № 4 (квітень) журналу для самоосвіти з картинами в фарбах та ілюстраціями у тексті «Знання для всіх», який видавався Петром Петровичем Сойкіним.

Покровский К. Д. Новейшие успехи астрономии с 72 иллюстрациями. Приложение к изданию книги: К. Фламарион «Популярная астрономия» / К. Д. Покровский. – СПб. : изд-во П. П. Сойкина, 1913. – 80 с. Шифр: 118/240

ЗВЪЗДНЫЙ АТЛАСЪ

для всеобщаго ознакомленія съ небомъ и систематическихъ наблюдений.

Тринадцать картъ, двѣ таблицы и пятнадцать сѣтокъ.

Съ объяснительнымъ текстомъ и 5 рисунками-изображеніями созвездій.

Проф. К. Д. ПОКРОВСКАГО.

Дополненіе къ „ПУТЕВОДИТЕЛЮ ПО НЕБУ“.

С.-ПЕТЕРБУРГЪ
Изданіе М-ва А. Ф. Маркса.

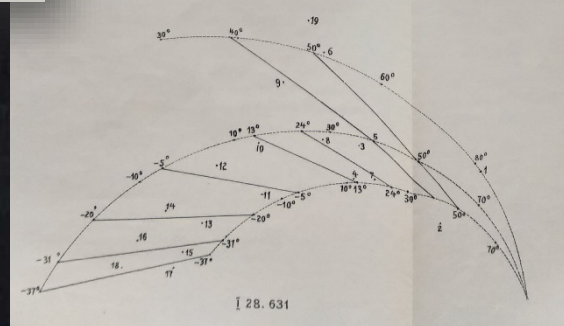
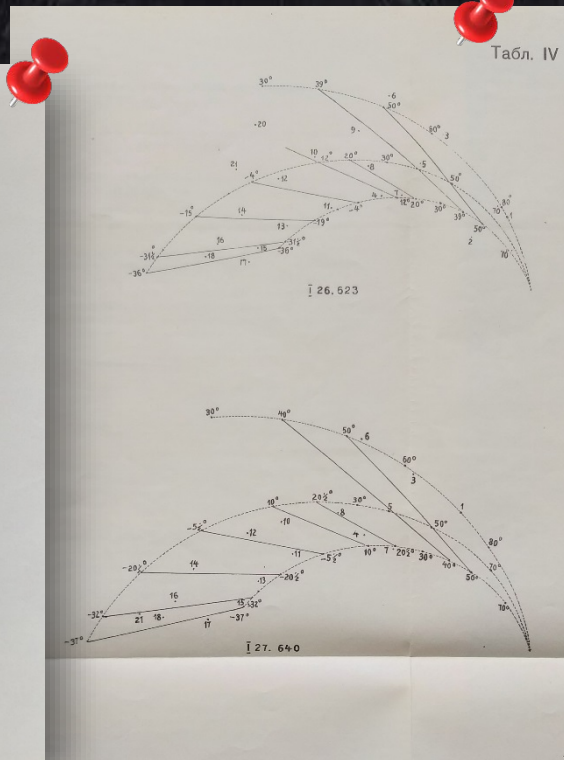
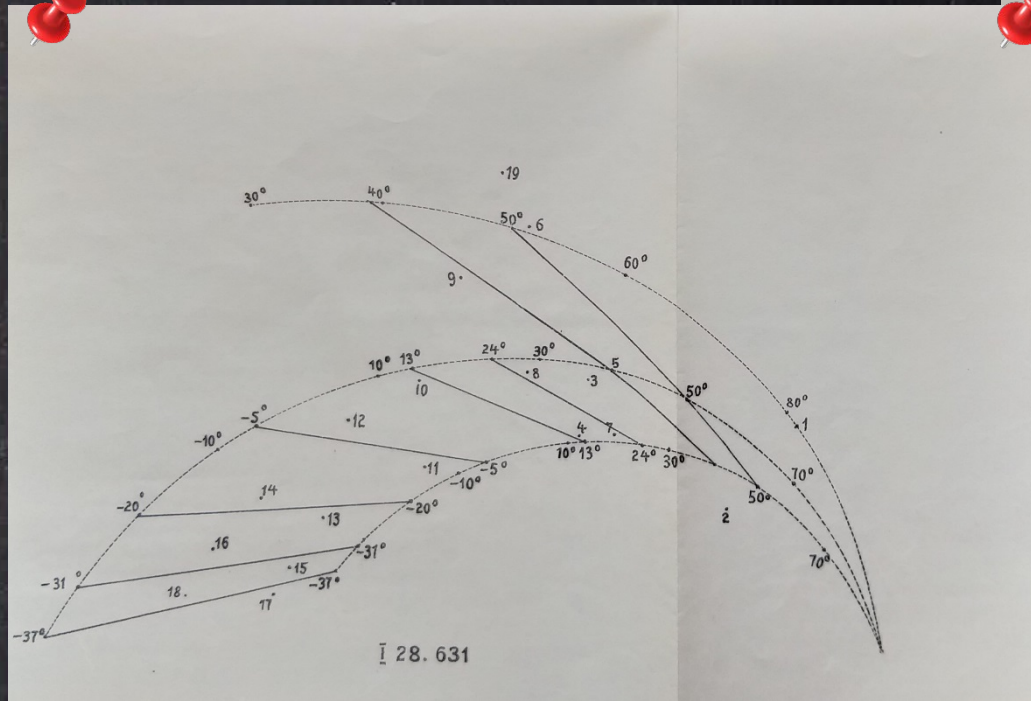
Цена 3 руб. 50 коп.

Доповненням до "Путівника по небу" став "Зоряний атлас для загального ознайомлення з небом та систематичних спостережень", який приніс К. Д. Покровському світову славу. "Зоряний Атлас" був складений автором "у такому вигляді, щоб він не лише передавав розподіл зірок на небі, а й міг також бути корисним спостерігачам при виборі того чи іншого систематичного завдання. Видання включає 13 карт зоряного неба, 2 таблиці і 15 сіток, відкривається він пояснювальним текстом до них. Включені в книгу спеціальні карти для спостережень Персеїд і сітки для обчислення радіантів падаючих зірок, за словами К. Д. Покровського, становили "оригінальність Атласу".

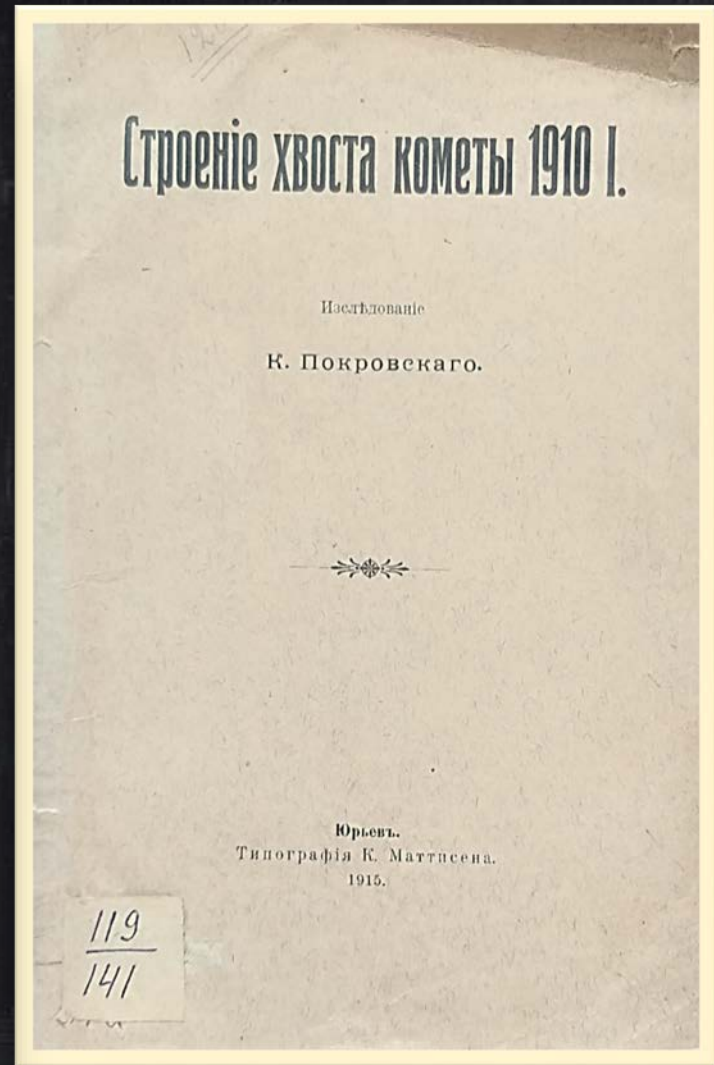
Покровский К.Д. Звездный атлас для всеобщего ознакомления с небом и систематических наблюдений: 13 карт, 2 табл. и 15 сеток. С объяснит. текстом и 5 рис.-изобр. созвездий. Дополнение к "Путеводителю по небу" / К. Д. Покровский. – СПб. : изд. т-ва А. Ф. Маркс, 1905. - 14 с
Шифр: 120/329

У листопаді 1915 р. захистив дисертацію «Будова хвоста кометі 1910 I». Отримує ступінь доктора астрономії та геодезії.

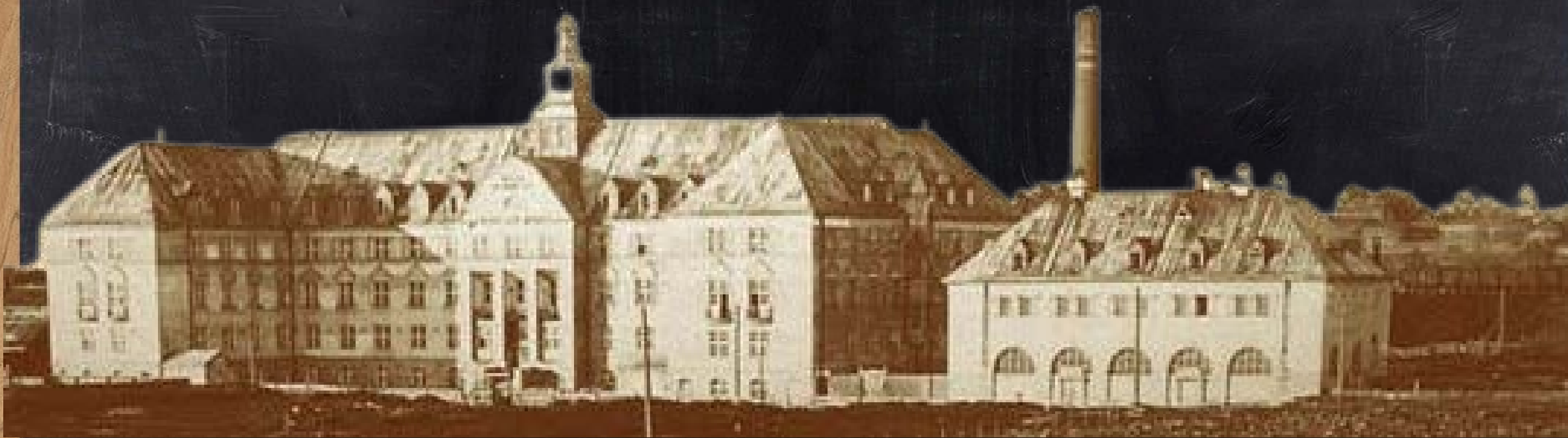

Покровский К. Стрoение хвоста кометы 1910 I / К. Покровский. – Юрьев : тип. К. Маттисена, 1915. – 76 с.
Шифр: 119/141

- У 1916 р. призначений ординарним професором на кафедрі астрономії Юр'ївського університету.
- У липні 1916 р. призначається ректором Пермського відділення Петроградського університету, а після відкриття 1917 р. Пермського університету Покровський стає його ректором.
- У вересні 1920 р. його обирають старшим астрономом Пулковської обсерваторії. На 15-дюймовому рефракторі він регулярно спостерігає комети, малі планети, слабкі подвійні зірки. На 30-дюймовому рефракторі Покровський спостерігає супутники планет, зокрема супутник Нептуна.

До Одеси Костянтин Покровський привіз із собою великий досвід практичної і методичної роботи.

- У 1933 р. Покровський став головою Одеського відділення Всесоюзного астрономо-геодезичного товариства, в якому вів велику просвітницьку роботу.
- У вересні 1934 р. призначений директором Астрономічної обсерваторії Одеського Державного університету.
- У 1935 р. в Одеській обсерваторії було відновлено спостереження сонячних плям.
- 1937-1938 рр. - декан фізико-математичного факультету ОДУ.
- У 1935-1937 рр. перебував головою місцевого комітету Одеського університету.
- З квітня 1939 р. - голова правління Одеського Будинку вчених.
- У 1940 р. Покровського нагородили грамотою Центрального комітету Ради працівників вищої школи та наукових установ. Цього ж року його обрали головою комісії з будівництва планетаріїв в Україні.

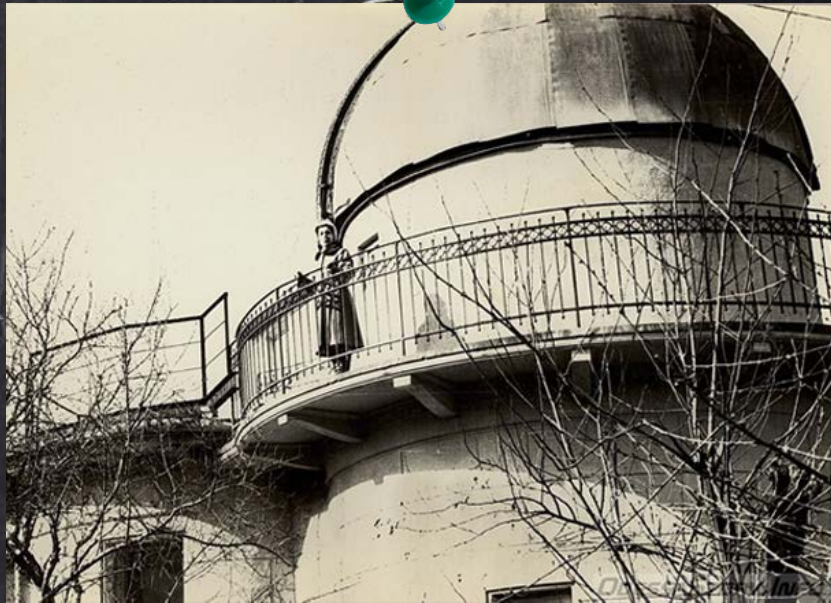

У 1936 р. під керівництвом К. Д. Покровського обсерваторія організувала експедицію до Західного Сибіру (с. Венгерово) для спостереження повного сонячного затемнення. 68-річний вчений виявив чималі організаторські здібності, забезпечивши доставку, установку приладів, наукові спостереження в селі, що лежало в 75 км від залізниці. Особисто К. Д. Покровський отримав 6 відмінних фотографій корони.

З початком фашистського вторгнення на територію СРСР Одеський університет було евакуйовано у глибокий тил. Професор К. Д. Покровський залишився в окупації. Виїхати йому не дозволили вік та слабе здоров'я дружини. Залишаючись в Одесі, професор викладає у відкритому університеті Трансністрії (так називався за окупаційного режиму Одеський університет), залишаючись біля керма Астрономічної обсерваторії. Саме завдяки тому, що він залишився у штаті університету та обсерваторії, вона була врятована від пограбування, у ній збереглися всі прилади та потрібні матеріали..

Будучи директором обсерваторії К. Д. Покровський взяв найжвавішу участь у долі К. М. Савченка, майбутнього професора університету. Під час війни, зайнятий на оборонних роботах під Миколаєвим, Савченко потрапив у полон. 1943 р., побоюючись викрадення до Німеччини, Савченко втік до Одеси, де Покровський влаштував його у годинникову майстерню, яка розташовувалася на території обсерваторії. Після звільнення Одеси, Савченка було зараховано до штату обсерваторії старшим науковим співробітником.

Костянтин Миколайович Савченко (27 грудня 1910, Херсон — 29 листопада 1956, Одеса) — астроном, доктор фізико-математичних наук, професор. З осені 1944 р. до початку 1945 р., та у 1950—1956 рр. — завідувач кафедри астрономії Одеського державного університету. Протягом 1944—1956 рр. також завідував відділом теоретичної астрономії Одеської астрономічної обсерваторії. Галузь наукових інтересів вченого — небесна механіка, космогонія. Вивчав обертання небесних тіл зі змінною масою. Виконував теоретичні дослідження в галузі небесної механіки з метою обґрунтування космогонічної гіпотези Канта. Автор монографії «Очерки по небесной механике» і підручника українською мовою «Курс небесної механіки» (роботи не були опубліковані).

У ніч із 10 на 11 травня 1944 р. К. Д. Покровського було заарештовано за ст. 54-1а КК УРСР (зрада Батьківщині). У постанові на арешт як основне звинувачення фігурував факт прочитання Покровським лекції «Розгром більшовиками Пулковської обсерваторії», а також опубліковані статті в окупаційних газетах. Проте, на допитах К. Д. Покровський своєї провини не визнавав, а лекцію назвав об'єктивною. 7 липня 1944 р. його було переведено до слідчої частини НКДБ УРСР (м. Київ). Перебував у в'язниці № 1 УНКВС Київської області. Помер у тюремній лікарні 5 листопада 1944 р.

Реабілітований посмертно 27 липня 1993 р.

Література про К. Д. Покровського

Волянская М. Ю. Из истории астрономии в Одессе. К. Д. Покровский / М. Ю. Волянская, О. Е. Мандель // Страницы истории астрономии в Одессе : сб. – Одесса : [б. и.], 1994. – Ч. 1. – С. 68–72. **ФЕЛЬДМАН / 455**

Волянська М. Ю. Покровський Костянтин Доримедонтович / М. Ю. Волянська, В. Г. Каретніков // Професори Одеського (Новоросійського) університету : біогр. слов. Т. 3 : К–П / відп. ред. В. А. Сминтина ; упоряд. та бібліогр. ред.: В. П. Пружина, В. В. Самодурова ; Одес. нац. ун-т ім. І. І. Мечникова. – Вид. 2-е, допов. – Одеса, 2005. – С. 505–508. **15 / 10452**

Покровский К. Д. Жизнеописание / К. Д. Покровский // Страницы истории астрономии в Одессе : сб. / под ред. В. Г. Каретникова. – Одесса : [б. и.], 1994. – Ч. 1. – С. 58–60. **ФЕЛЬДМАН/455**

Сергійчук В. Що дала Україна світові / В. І. Сергійчук. – Київ : Сергійчук М. І., 2008. – С. 238–239. **79-а / 7466**

Смирнов В. А. Константин Доримедонтович Покровский / В. А. Смирнов, Р. И. Чуприна // Земля и Вселенная. – 1992. – № 2. – С. 50–51.

Смирнов В. А. Константин Доримедонтович Покровский / В. А. Смирнов, Р. И. Чуприна // Страницы истории астрономии в Одессе : сб. – Одесса : [б. и.], 1994. – Ч. 1. – С. 73–74. **ФЕЛЬДМАН/455**

Смирнов В. А. Реквием XX века : в 5 ч. / В. А. Смирнов. – Изд. 2-е, доп., испр. – Одесса : Астропринт, 2009. – Ч. 1. – 678 с. **79-а / 7981**

Смирнов В. А. Трагедия члена-корреспондента АН СССР, профессора К. Д. Покровского (1868–1944) // Историко-астрономические исследования / отв. ред. Г. М. Идлис. – М., 2001. – Вып. 26. – С. 177–190.

Чуприна Р. И. Список трудов профессора К. Д. Покровского / Р. И. Чуприна, В. А. Смирнов // Страницы истории астрономии в Одессе : сб. / под ред. В. Г. Каретникова. – Одесса : [б. и.], 1994. – Ч. 1. – С. 61–67. **ФЕЛЬДМАН / 455**